

SÖRMLANDS- LÅTEN

Nr 1 2016

Medlemstidning för Södermanlands Spelmansförbund

Sörmlandslåten

Medlemstidning för **Södermanlands Spelmansförbund**

c/o Ulf Lundgren

Kyrkogårdsvägen 4, 152 40 Södertälje

pg: 12 24 74-0

org.nr. 818500-9233

Medlemstidningen Sörmlandslåten

Ansvarig utgivare:

Bert Persson

Redaktionskommitté:

Birgitta Stenberg (kontaktperson), 08-550 415 53 (sormlandslaten@sormlandsspel.se)

Ulf Lundgren (sormlandslaten@sormlandsspel.se), Kerstin Lanbeck Vallén

(sormlandslaten@sormlandsspel.se)

Styrelse:

Ordförande: Bert Persson, bert_407@hotmail.com

Vice ordförande Adela Björn

Sekreterare Christina Frohm

Kassör Sunniva Abelli

Ledamöter Ulf Lundgren, Ola Brostam, Leif Epel, Lars Tull

Suppleanter Anna-Karin Karlsson och Erik Jacobsson

Revisorer Annelie Sandell och Ingmarie Rapp

Revisorssuppleant Staffan Vallén

Omslag:gården Skyrtporp.

Foto Birgitta Stenberg

Bidrag till kommande nummer av tidningen skickas till Birgitta Stenberg, Metesgatan 6, 152 59 Södertälje. Elektroniska bidrag till tidningen vill vi ha som word-fil eller text-fil till sormlandslaten@sormlandsspel.se.

Använd om möjligt Times New Roman, stl 11 med 1,5 i radavstånd. Bifoga gärna bilder (i jpeg-format som separata filer), det lättar upp och gör det enklare att läsa tidningen. Vi förbehåller oss rätten att redigera insända bidrag, samt i förekommande fall sortera och prioritera bland insända bidrag.

Annonser om evenemang skickas till markus.kviberg@gmail.com, som lägger upp dem på www.sormlandsspel.se där all aktuell information återfinns.

2016....ett nytt fräscht spelår är påbörjat. Känns bra. Vilka låtar ska läras, vilka spelningar ska spelas?

Våren är ju i antågande och snödroppar börjar titta fram i rabatten.

Jag passar på att tacka för mig med mina tre år som ordförande. Under den här tiden tycker jag att förbundet har utvecklats starkt. Mycket av detta bygger styrelsen upp via sitt fina engagemang. Tack till er för gott samarbete! Hoppas att ni medlemmar har uppmärksammat detta och att arbetet att utveckla förbundet fortsätter. Ni medlemmar är viktiga. Se till att komma med idéer om vad ni vill att Söder-

manlands spelmansförbund ska göra, arrangera och/eller delta i.

Förbundet står inför en moderniserings-fas där nytänkande och orädsla för förnyelse kommer att vara några av hörnstenarna.

Avslutningsvis vill jag slå ett slag för att åka till Malmköping och besöka arkivet. Finns mycket material där och det ska användas. En annan viktig källa är förbundets hemsida som har en imponerande samling musik och text-material.

Se till att hitta nya låtar att spela med andra...!!

/Patrik Andersson

Avgående ordförande har ordet

Jag heter Bert Persson och jag blev på årsmötet vald till ny ordförande för spelmansförbundet. Jag vill tacka för ert förtroende som valet innebär. Det känns hedrande och ansvarsfullt, men också kul och spännande. Jag hoppas att jag tillsammans med övriga styrelsen kan fortsätta arbetet med att utveckla, stärka och synliggöra förbundet.

Jag vill tacka Patrik Andersson, Jenny Tidman och Emma Reid, som nu har lämnat styrelsen, för det arbete och engagemang ni lagt ned i att leda förbundet tillsammans med övriga styrelsen och för ett lyckosamt jubileumsår. Jag vill också tacka alla er som lägger ned mycket arbete med tidningen, arkivet, webben, stämmor, låtläger och kurser. Ni är ovärderliga.

Nya ordförande har ordet

En organisation är inte enbart en styrelse utan i första hand dess medlemmar, och ju mer engagerade medlemmar en organisation har ju livskraftigare är den. Har ni tankar, idéer och förslag så hör gärna av er och berätta, antingen när vi ses eller skicka ett mail till bert_407@hotmail.com.

Bra dansmusik—finns det?

Bra dansmusik, vad är det? Vad är det som gör att jag får en obetvinglig lust att ge mig ut på dansgolvet? Det skiftar säkert från person till person hur en vill definiera bra dansmusik. Under mina 50 år som folkdansare så har det förändrats under åren. Från början funderade jag överhuvudtaget inte om det var bra dansmusik, bara det var musik så dansade jag. Med tiden blev det för mig, som för många andra folkdansare, en tempofråga. Det gällde att musikerna spelade danserna i ”rätt” tempo. Vad som var ”rätt” tempo hade jag ju fått lära mig av de dansledare jag lärt mig danserna av.

Jag menar också att det är skillnad på ”dansmusik” och ”estradmusik”. Inom Södermanlands spelmansförbund så har det sedan 70-talet varit två viktiga delar av folkmusiken.

Jag har varit så lyckligt lottad att jag under drygt 30 år fick ha folkdansen som mitt yrke, i huvudsak på Danshögskolan/Dans och Cirkushögskolan. Jag har också haft förmånen att lära känna och arbeta tillsammans med många duktiga musiker och dansare och tack vare det stimulerats till att fundera över och ifrågasätta mina tidigare sanningar.

Mitt eget dansande har utvecklats och förändrats genom åren, mycket beroende på att jag ifrågasatt vad dans och folkdans är. Vad är viktigt? Finns det några sanningar? Finns det något som heter tradition och vad är det i så fall? Från att från början ha handlat om steg, fattningar och turer så har mitt dansande mer kommit att handla om ”kroppen i rörelse”, hur går det till när jag flyttar kroppen, hur landar jag på golvet och hur kommer jag upp igen, hur hänger kroppens olika delar ihop och hur samverkar de när jag dansar? Jag började också fundera över hur min kropp samverkade med musiken.

Denna förändring av inställning till dansen gjorde att jag började uppleva att tempot inte är den viktigaste faktorn för om jag får lust att dansa eller inte. Jag har dansat till musik som spelats i ”rätt” tempo, men där jag upplevt att jag inte fått någon hjälp av musiken utan ”fastnat” i gol-

vet. Jag har även dansat när det spelats i ”fel” (både ”för långsamt” och ”för snabbt”) tempo och där jag upplevt hur lätt det varit att dansa och hur njutbart det varit. Slutsatsen har varit att det handlar mer om HUR man spelar tempot än själva tempot. Nu blev det genast mer komplicerat att definiera vilka kvaliteter jag lyssnade efter, jag hade till att börja med inte orden för det. Tack vare många samtal med duktiga musiker och dansare så har jag kunnat börja formulera vad det är i musiken, och hur det spelas, som gör att jag tycker det är ”bra” dansmusik, vad jag behöver som dansare för att få en njutbar dans.

Jag ska försöka att förklara min högst personliga, och subjektiva, uppfattning av vad ”bra” dansmusik är för mig, vad jag lyssnar efter och vad det är som gör att jag gärna går upp på dansgolvet. Vill poängtera att detta inte är någon odiskutabel och generell sanning, utan just bara min egen uppfattning. Min förhoppning är att min text väcker tankar, frågor och funderingar hos er som läser detta.

Om vi ser till musiken så består den av toner som bildar taktdelar som formar takter, taktarter och rytm. Takterna förs ihop i fraser, och allt tillsammans förmedlar en melodi. Jag har kommit fram till att alla dessa delar, och hur de spelas, är viktiga för att skapa det som för mig är bra dansmusik. Jag ska försöka mig på att förklara musikens olika komponenter och vad de betyder för mig som dansare. En inte allt igenom lätt uppgift. Ibland kan det kanske kännas väldigt luddigt och ”flummigt”, och det är när jag inte riktigt förstår hur en duktig musiker åstadkommer det jag vill ha.

Toner: När det gäller tonerna så vill jag höra hur musikern vårdar varje ton och inte bara hastar förbi dem, vilket är lätt hänt i snabba tempi. Om musikern jäktar förbi tonerna så upplever jag stress och att jag inte hinner landa på golvet. I långsamma tempi finns risk för att musikern landar för tungt på varje ton vilket gör att jag som dansare fastnar i golvet.

Referat från årsmötet

Kerstin Lanbeck Vallén

Söndag 6 mars samlades ett drygt trettiotal medlemmar på värdshuset i Malmköping för 2016 års årsmöte. Vi inledde med lunch innan mötet började efter ett inledande allspel. I år var det Anna-Lena Bergström som höll i klubban. Till ny ordförande för förbundet valdes Bert Persson. Stipendier delades ut till Adam Bülow från Katrineholm och Joar Linander från Gnesta som efter utdelning av stipendier, blommor och gratulationer spelade ett par låtar för oss. Efter mötet följde skivsläpp av

Nya i styrelsen: Erik Jacobsson (suppleant), Bert Persson (ordförande) och Adela Björn (v. ordförande).

Foto Ulf Lundgren

den nya cd:n *Pol Skor och pollonnesser* och vi fick höra flera smakprov från skivan live. Dessutom fick vi alla var sitt ex av den nya skivan; ett mycket bra initiativ av styrelsen! Och bara lugn du som inte var där, alla medlemmar kommer att få en cd. Till sist var vi en grupp som höll igång buskspelet medan den nya styrelsen konstituerade sig. Allt som allt en trevlig dag!

Den nya styrelsen ser ut så här (fullständiga kontaktuppgifter kommer att finnas på hemsidan):

Ordförande Bert Persson

Vice ordförande Adela Björn

Sekreterare Christina Frohm

Kassör Sunniva Abelli

Ledamöter Ulf Lundgren, Ola Brostam, Leif Epel, Lars Tull

Suppleanter Anna-Karin Karlsson och Erik Jacobsson

Revisorer Annelie Sandell och Ingmarie Rapp

Revisorssuppleant Staffan Vallén

Taktdelar: När det gäller dans till tretakt så vill jag ha hjälp av musiken att landa på golvet och få en skjuts framåt på den första taktdelen, alltså får inte musiken falla för tungt ner på taktdel 1 och bli kvar där, för att kunna passera taktdel två för att sen ”studsas” på tredje taktdelen vidare till nästa 1:a. Jag är beroende av att musiken leder vidare från taktdel 3 till 1. Trean i musiken får inte bli något avslutat. Det får inte heller bli för tung landning på tredje taktdelen. Händer detta är risken stor att jag som dansare fastnar i golvet och jag får svårt att komma vidare, kan kännas som jag har en ryggsäck full med sten. Eftersom jag som dansare oftast inte har någon viktöverföring på taktdel 2 i polske-danserna är det viktigt för mig att musikern ”vårdar” den taktdelen så att jag inte ”ramlar” ner för tidigt på taktdel 3.

Takter: Takter är ju enheter i musiken som antingen

kan ses som enskilda enheter, eller som en sammanhängande kedja av takter. Som dansare har jag behov av att känna att takterna hänger ihop, att den ena takten leder fram till den andra. Om jag upplever att musikern spelar som varje takt är en avslutad enhet blir det för mig väldigt tungt att dansa och jag måste ta i med ny kraft i början av varje takt, och jag tappar flödet som jag gärna vill uppleva.

Rytm: Jag är beroende av en ”lugn” o stabil rytm. Med ”lugn” menar jag att musikern inte stressar igenom rytmen utan vilar stabilt i den, oavsett tempo. Jag tror att det också har att göra med att varje ton i rytmen får sitt eget utrymme och tid. Ibland talar vi om en ”sugande” rytm, vad nu det är? För mig handlar det om att musikern vågar hålla på tonen o släppa iväg den i sista stund. Svårigheten med det är inte fastna på tonen så det blir

baktungt.

Frasering: För att jag ska få hjälp att dansa är jag beroende av att musikern binder ihop takterna i längre bågar än takt för takt, fraserar musiken. Det gör att jag som dansare kan behålla flödet som jag strävar efter.

Riktning: Riktning är något mer svårdefinierat och är kanske mer av en mental inställning hos musikern. Jag vill känna att musiken rör sig framåt. Då får jag hjälp att ta mig fram på dansgolvet och blir inte tillbakahållen.

Melodi: Jag har sen många år tillbaka insett att jag är, vad jag kallar det, en utpräglad melodidansare. Jag måste gilla melodin. O detta är väl det som en musiker inte kan göra så mycket åt.

Tempo: När det gäller tempo så vill jag ha ett någorlunda "jämnt" tempo. Det får inte vara för ryckigt.

När det gäller själva interpretationen av musiken så är det ju även en aspekt som gör det mer spännande för mig som dansare och det är:

Dynamik: En låt som spelas med varierande dynamik ger mig impulser till olika uttryck i dansen, som fart framåt i rummet, accenter och betoningar. Jag får även

impulser till pauser, stora och små rörelser. Det ger mig möjligheter till personliga improvisationer inom givna ramar.

Det här är vad jag tycker och tänker idag, december 2015. En del kanske kan tyckas vara smått flummigt och svårbegripligt, men i samtal med musiker som vill spela till dans har det ändå visat sig kunna ge idéer om hur man kan utforma sitt spel. Kanske kan vissa delar sägas tala emot varandra, som t ex att ha en riktning framåt, binda ihop över taktstreck, frasering o att våga "hänga" i rytmen, men som jag upplever det så finns ändå den möjligheten. Är kanske en svår balansgång mellan de olika delarna, men jag menar att den är möjlig.

Vore spännande att ta del av andras syn på "Bra dansmusik", både musikers och dansares.

/Bert Persson

Det kom ett mail från Arne Blomberg...

... "Jag hoppas du vill hjälpa mig med ett fotoalbum. Jag känner igen många spelmän på foto men långtifrån alla. Album 18 innehåller många bilder som du känner igen..."

Och visst kände jag igen mycket. Det var många bilder från ställen jag hade varit med på och folk jag kände igen. De flesta från 1990-talet men något både tidigare och senare. Jag fick genast intrycket att det var en bunt bilder som Ingemar Skoglund hade lämnat till förbundet. Han gjorde så ibland när han tittade igenom sina bilder, plockade ihop några och gav bort. Det är bara en hake med Ingemars bilder nu efteråt, han skrev mycket sällan upp några data om bilden som tid,

Från invigningen av Carl Jularbo museum i Avesta 1993. Museets designer Per-Inge Isheden syns mitt i bild, bakom honom Jularbo gille. Foto Ingemar Skoglund. Bild från SSF:s arkiv.

plats, medverkande mm. Mycket i albumet kunde jag identifiera och datera eftersom jag själv hade varit med och dessutom ibland hade egna bilder eller något annat sparat, som tidningsklipp, annonser eller program.

Jag passade på att träffa Gun-Britt Skoglund och hon kände igen en del, dessutom hade hon album med bilder som matchade flera i Spelmansförbundets album vilket bekräftade att bilderna kom från Ingemar. Men på några bilder gick jag bet, speciellt ett par med en grupp dragspelare utanför ett hus.

Jag tyckte att personen som pratar liknade Per-Inge Isheden (en av Ingemars många vänner), men inte var jag säker. Jag googlade lite och fick veta att Per-Inge är född i Avesta och var projektledare för Jularbomuseet i Avesta. Kunde bilden vara därifrån? Kanske vid invigningen rentav? Gun-Britt mindes inte riktigt; hon kom ihåg att de varit på en del dragspelsträffar men inte exakt var och när. Och jag minns att Ingemar pratade en hel del om Jularbo en period men inte la jag det på minnet. Jag kunde inte släppa det så i somras på väg till Bingsjöstämman stannade vi i Avesta och tittade in på Jularbomuseet. Och visst var det samma ställe, lite mer slitet bara. Jag pratade med dem som jobbar där och de berättade att räcket framför trädäcket var annorlunda från början, precis som på bilderna i albumet.

Och så ringde jag upp Per-Inge Isheden som kunde bekräfta att bilden var från Jularbomuseets invigning år 1993, på hundraårsdagen av Carl Jularbos födelse. Den som pratar är mycket riktigt Per-Inge Isheden som gör det i egenskap av museets designer, dragspelarna är Jularbo gille och den som filmar är förmodligen från Sveriges television. Räcket var annorlunda då för det var tänkt som en dansbana från början, men nu används det mest till fiket. Och visst var Ingemar där vid invigningen.

Utanför Carl Jularbo museum i Avesta, juni 2015. Foto Kerstin Lanbeck Vallén

Bilden hade alltså inte så mycket med Spelmansförbundet att göra, men den lär oss en sak: sortera dina bilder och skriv upp datum, plats, evenemang, medverkande, fotograf och annat viktigt innan det faller i glömska! Det går fortare än man tror och oftast är det omöjligt att ta reda på i efterhand vad bilden föreställer. Jag fick i alla fall en trevlig utflykt och det var också kul att träffa Gun-Britt och att prata med Per-Inge. Passa på att stanna till vid Carl Jularbo museum nästa gång du passerar Avesta. Fortsätt fotografera, och skicka gärna in bilder till arkivet!

/Kerstin Lanbeck Vallén

Vill du lämna bilder till arkivet?

Kontakta Leif Epel om du vill lämna något till arkivet. Skriv upp alla data om bilden så som tid, plats, medverkande, evenemang, fotograf och annat som kan vara intressant. Glöm inte heller att uppge att du ger Spelmansförbundet fri förfoganderätt till bilden, vilket innebär att den kan komma att publiceras. Eller om du inte vill att din bild publiceras, tala om det.

Oskar ”Skyrtorparen” Karlsson

En tidig söndagsmorgon när jag är fyra år hör jag hur morfar berättar om lördagskvällens stora händelse i bygden. Radion hade haft direktsändning från en logdans vid Brinks loge någon kilometer från vårt Hildesborg. Man gjorde så ibland på den tiden – dundrade in med en stor inspelningsbuss på en gård på landet. Jag kan föreställa mig att det var Rune Edvin Karlsson (Gnestadius) som spelade med sitt kapell och dåtidens stora radiokändisar var där. Hilding Pettersson var en och en ung Berndt Friberg en annan. Greta och Wille Larsson hette gårdens ägare på den tiden och de hade bjudit på kaffe inne i mangårdsbyggnaden visste morfar att berätta. Det dramatiska inslaget denna kväll hade bestått i att Wille tog med morfar ner i lagården som var belägen under logen där det dansades. Morfar var traktens betrodda snickare och sågare och han skulle bedöma risken för att loggolvet skulle ramla ner och både människor och djur skulle komma till skada. Wille hade varit orolig, men morfar lugnade honom med att golvet visserligen sviktade betänkligt men huset var gediget byggt. När morfar kommit så långt i sin berättelse kom han in på vilka mer som hade medverkat vid radioutsändningen. Jo där var ”Skirtorpen” med sin vänsterfiol och mekaniska skruvar. Kunde man ana ett stygn utav avund i hans röst? Kanske inte – morfar spelade ju aldrig i offentligheten utan enbart hemma i snickarverkstaden eller i samband med släktkalas.

När Oskar senare i livet hamnade på äldreboendet i cen-

tralorten Björnlunda var det första gången han skulle ligga i en säng och inte i en utdragssoffa. Det ryktas på bygden att han erbjöd ett ungt biträde att hon skulle få tusen kronor om hon skaffade dit hans soffor.

När Oskar gick ur tiden 92 år gammal skulle det bli auktion på lösöret. Han hade uttryckt önskan om att få fiolen med sig i kistan. Den fiol som han haft sen han var barn och som var signerat Stradivarius. Nu ville personer i hans omgivning hellre få den värderad och såld på auktion för hisnande belopp. Tidningarna fyllades av feta rubriker. Äkta Stradivariusfiol går på auktion i Björnlunda. Som jag minns det så cyklade min mor resolut dit och sökte upp journalisten från en av de stockholmsbaserade blaskorna som möjligen hade tänkt skriva något raljant om Oskar och hans dröm om den äkta, dyra fiolen. De samtalade länge och han bytte både fot, spår och focus. Hans artikel har vi tidigare fått tillåtelse att publicera i Sörmlandslåten nr 2 1983.

Långt senare fick jag bilderna av Oskar Karlsson från Skirtorp av Rune Gnestadius.

KARLSSON KARL OSKAR, ”SKYRTORPAREN”.

Hemmansägare från Skyrtorp, 1/8 mantal, Gåsinge socken.

Född 29/5 1882 i Skyrtorp, Gåsinge s:n. Död 24 maj 1974 i Björnlunda.

Son till hemmansägaren Karl Olof Olsson f.1846 och Katarina Charlotta Karlsdotter f. 1849, Skyrtorp.

Fadern var son till nämndemannen Olof Olsson, Skyrtorp, f. 1818.

Gift med Eda Dorotea Larsson, född 19/3 1897. Död 21/2 1958.

Skyrtorp – eller Skirtorp – ligger vackert belägen på norra sidan av den lilla Skyrjsjön, en halvmil NNV från Gryts kyrka.

Oskar Karlsson och brodern Lars besöktes 1952 av Henry Sjöberg. Det var Henrys första möte med den folkliga dansen och blev starten på ett livslångt dansforskande.

Ovetande om Henry Sjöbergs besök gjorde Thure Enberg och Arne Blomberg en bandad intervju 1971.

– Jag har spelat fiol sedan jag var 16 år men aldrig lärt mig 'tyda' noter. När jag var 70 började jag komponera, nu är jag snart 80 och komponerar fortfarande. Visserligen är jag gammal, men jag är ganska livlig av mej och den senaste låten jag gjort är en marsch kallad "Enslingen på Avlaskäret". I enslingen identifierar jag mig själv. Jag bor ju ensam i min stuga utan möjligheter att få fruntimmer i huset.

Det är den i östra Sörmland välkände Skyrtorparen Oskar Karlsson som berättar. Han har i över 60 år glatt folk på danser och fester med sin fiolmusik.

För några år sedan sålde han sin gård Skyrtorp och komponerade i samband därmed Avskedsvalsens. Den allra första låten gjorde han till sin egen 70-årsdag, det blev valsen En afton vid Skyrsjöns strand.

För ett par år sedan skulle bygdens församlingshem invigas. Kyrkoherde Gustaf Lundén bad Oskar Karlsson komponera något till högtidligheten. Resultatet blev En morgon när jag vaknade. Den handlar om ett par näktergalars kamp för tillvaron. Hr. Karlsson spelade upp både den och andra kompositioner, inför den stora invigningspubliken med biskopen i spetsen.

Gården Skyrtorp gick i arv i hr Karlssons släkt i fyra generationer. När åldern tog ut sin rätt måste han dock sälja den. Avskedsvalsens blev givetvis under sådana förhållanden rätt vemodig. (Folket den 6/10 1961)

Oskar Karlsson erövrade 2:a pris vid spelmansstämman i Flen 1911.

Så sent som på 90-årsdagen tog han fram fiolen och föredrog sina låtar för anhöriga och vänner.

GUSTAFSSON CARL JOHAN fiol

Korpral och torpare från Kårtorp, Gåsinge s:n.

Född 5/12 1815 i Uppland. (Födelsesocken ej angiven i Gåsinge församlings husförhörslängder).

Död 31/3 1871.

Gift med Maria Elisabeth Andersdotter.

Gustafsson lärde bl. a. Anders Petter Pettersson i Taxinge s:n och Johan Petter Vickman spela fiol.

Att döma av de låtar som meddelats efter honom, måste han ha varit en betydande spelman, med en präktig repertoar av sextondelspol Skor, och det råder intet tvivel om att denna polsketyper som i sydöstra och östra delarna av landskapet är tämligen rikt företrädd, även i övriga delar omhuladats och brukats för några decennier sedan, vilket även Lefflers och andras uppteckningar ge belägg för. (Andersson Olof, Sörmländska låtar)

Hans hustru hade tidigare varit gift och hennes barn i det äktenskapet blev genom arv ägare av gården Kårtorp. Då Gustafsson som änklings efter andra hustrun ej längre förmådde sköta det lilla småbruket, erhöll han av styvbarnen till bostad en liten stuga, som han fick bebo till döddagar.

<http://www.bygdeband.se/plats/172663/sverige/sodermanlands-lan/gnesta/gasinge-dillnas/karetorp/#>

<http://www.bygdeband.se/plats/3951/sverige/sodermanlands-lan/gnesta/gasinge-dillnas/skyrtorp/>

Del 3 OA:s uppteckningar 698 och 701 OBS viktigt med två låtar där. Eftersom vi saknar uppteckningar av Oskars repertoar är det roligt att ta med låtar som är ursprungligen från en granne tvärs över sjön från gården Kårtorp.

Skyrtorparn—mötet

Arne Blomberg

Jag glömmer det aldrig, mötet med Oskar Karlsson – Skyrtorparn.

Thure Enberg var ordförande i Södertälje Spelmanslag och arbetade med att dokumentera spelmän i östra Sörmland. Han hade fått tips om en äldre spelman i Björnlunda och tillsammans for vi iväg för att söka rätt på honom och göra en intervju, det var en gråmulen, regnig dag, året var 1971.

Ett par tre kilometer väster om samhället ligger Sörby med några äldre hus.

Där skulle han finnas. Men i vilket hus?

Det kan vara där, sa Thure, som fått en vag beskrivning. Jag går och frågar, sa jag. Sitt kvar så länge, vi behöver inte båda blöta ner oss. Skyndade genom regnet och knackade på dörren.

Inget svar.

Men i gamla hus går man ju in i farstun och knackar.

Inget svar.

Knackar igen, **hårdare**.

Inget svar...

Gläntar på dörren och ser in i köket. Innanför dörren står säckar med kycklingfoder, rullgardinen är nerdragen, det är skumt, mycket varmt och köket är fyllt av en blå, stickande rök!

Hallå!!!

Inget livstecken.

Innanför köket finns kammaren och i en fällbänk ligger en gammal man – blek och stilla, med händerna knäppta över bröstet.

Vi har kommit för sent, far det genom mitt huvud. Men han andas stilla.

God dag!!!

Med hög röst väcker jag honom och han stirrar skrämt upp och mumlar att han inte har sina pengar hemma.

Jag försöker förklara att vi kommer från spelmansförbundet och att vi vill höra honom spela och berätta. Hur står det till? avslutar jag.

Det är så dåligt, säger Skyrtorparn och får mödosamt benen över sängkanten och drar på gummistövlar-na.

Jag måste ut och ge katterna mat, fortsätter han, jag har tjugo katter i uthuset och dom ska ha mat nu när den är kokt.

Blåröken och värmen i köket får sin förklaring.

Skyrtorparn kokar strömming och hårt bröd till kattmat, den stora kastrullen har kokat över och det brända fiskspadet fyllt köket med os.

Skyrtorparn har känsliga ögon och har rullgardinerna nere.

Kitteln dras av spisen och jag hämtar Thure och bandspelaren och det blir ett långt samtal med både berättelser och melodier.

När vi så småningom ska ge oss iväg igen vill Oskar visa sina frysboxar. Han har tidigare haft ett lantbruk och har fortfarande livsmedel kvar.

Han visar stolt sina tre frysboxar, fyllda med matpaket inslagna i smörpapper. Fläsk!

Dom säger att man bara kan ha fläsk i frysen i tre månader, säger han.

Det här är tre år och inte är det något fel på det! Det bara smakar härsket!

Vi stannade inte på middag, utan for tillbaks till Södertälje, rika på minnen och med en lång bandad intervju till arkivet.

Mötet med Skyrtorparn glömmer jag aldrig!

Skjortorparn och dansen

Spelmannen Oskar Karlsson, Skjortorparn, är nog en person som är helt okänd för de flesta folkmusiker och folkdansare i Södermanland och Sverige, ändå vill jag påstå att Oskar och hans bror Lars Karlsson kom att få ett avgörande inflytande på hur vi ser på folkdans idag.

Henry Sjöberg var en känd folkdansledare i Södertälje och 1952 blev han kontaktad av en redaktör på tidningen Folket i Eskilstuna. Redaktören berättade att han varit ute och intervjuat två äldre män och att de kunde berätta om vad man spelade och dansade förr.

I augusti 1952 åkte Henry till Gryt (socken i Södermanland) och träffade dessa personer som berättade om och visade hur de dansat i sin ungdom. Det var Oskar och Lars Karlsson samt en kvinna. Vem kvinnan var framgår inte av Henrys anteckningar.

Henry blev väldigt undrande inför det som bröderna Oskar och Lars berättade. Av Henrys anteckningar från mötet framgår att han tror att de bara skojar med honom. De berättade om och visade danser som Henry inte kände till och som han aldrig träffat på i folkdanslagen. Henrys nyfikenhet var väckt och detta möte ledde till att han började leta efter fler äldre som kunde berätta om vad de dansat i ungdomen, han gjorde även återbesök hos bröderna i augusti 1958.

Oskar och Lars var de första som visade hur de hade dansat slängpolska. Henry skrev: *"Dansar någonting runt golvet med vanliga gångsteg, så snurra dom runt – vet inte – kallar det polska – slängpolska pratar om att det var viktigt att man bjöd upp men..."* Det här

var någonting som var helt okänt för dåtidens folkdansare och Henry var frågande och visste inte vad han skulle tro.

Av anteckningarna framgår att Oskar och Lars inte dansade lika. Lars hade lagt till damens vändning under arm, något han sett som barn vid ett bröllop utanför Sparreholm.

När Oskar dansade så började han med uppbidning, som kunde kan ta

lång tid. Under uppbidningen dansade han med "svängningar" (sidbyte) och pannkaksvändning, men en i taget, sen omdansning med både dubbelhandfattning och nära varandra. Ibland kunde det hända att dansen fortsatte med att man släppte varandra och kavaljeren dansade i mitten med damen runt och sedan byte av plats. Därefter omdansning igen. Av Henrys noteringar framgår att Oskar inte enbart går på puls utan improviserar med pauser och accenter, även i omdansningen varierar han omdansningssteget med att då och då göra paus i steget. Enligt Oskar så hade även far och farfar dansat slängpolska på liknande sätt.

Vid Henrys första besök så spelade Oskar när Lars och kvinnan dansade. Henry skrev: *"Oskar spelar och dom andra dansar. Det är tre-*

takt säger Oskar men han spelar nästan som tvåtakt". Denna kommentar indikerar att Oskar spelar tretakt på ett sätt som var helt okänt för en folkdansare på 50-talet. De tretakter som fanns då var vals, hambo och mazurka, musik med tydlig 1 och 3 markering. När Henry kom tillbaka 1958 träffade han bara Oskar och Lars, och då trallade Oskar samtidigt som han dansade med Lars.

Slängpolska tillhör en äldre dans-tradition som går tillbaka till 1700-talet. Av den äldre traditionen så hade Oskar och Lars även dansat fyrtur, åttan/Finska åttan och långdans. Intressant att notera när det gällde fyrturen var att de säger att man tog ihop fyra stycken *"ofta bara karlar..."*

Av modernare dansrepertoar så talade Oskar och Lars om, och visade, olika former av vals. Dels former där de dansade mittemot varandra och dels bredvid varandra. De skiljer på nya och gamla valsen. Den nya valsen dansade de som det var brukligt på 50-talet. Den gamla valsen *"bara springer dom"*. De dansade även sjömansvals, som gick till så att *"...då släppte pojken flickan och snurrade runt ensam ett varv och drog i sina byxor."*

Om valsen som dansades vid sidan av varandra säger de att *"dom stiger vals"*. Henry konstaterar att det liknar tvåstegsvals. Förmodligen är det det som många idag känner igen som "Stigvals".

När det gäller Schottis så konstaterar Henry att: *"Schottis bara går dom, hoppar inte alls, sen går dom ifrån varandra och går runt."* På 50-talet var det vanliga att man hoppade i schottis, vilket förmodligen är för-

klaringen till att Henry kommenterar att de inte hoppar. Att dansa schottis utan hopp blev populärt igen bland folkdansare i slutet av 60- och början av 70-talet, och kallades då ofta för "latmansschottis".

När de visade polka konstaterade Henry helt kort: *"Polka säger dom men dansar druff"*. Att Henry fäller den kommentaren har att göra med att enligt dåtidens folkdansterminologi innebar polka en dans i snabbt tempo och med ett hopp på upptakten och druff en dans utan hopp, nära golvet och något långsammare än polka.

Det som förutom slängpolska blev problematiskt för Henry var Polkett. Man kan förstå att denna dansform var ett mysterium för Henry. Första gången polkett nämns i hans anteckningar har han satt ett frågetecken bakom namnet. När han sen skrev om dansen så skrev han: *"Polkett är konstigt, dom talar om polkett i tvåtakt och polkett i tretakt. Jag tror dom skojar bara."*

Idag, 63 år senare, är detta inga konstigheter för de flesta av oss som ägnar oss åt folkdans och folkmusik. Tack vare Henrys möte med dessa människor, och hans brinnande lust att sprida kunskap, så har det blivit en del av våra dansande liv.

Efter mötet med de tre personerna hemma hos Oskar Karlsson fick Henry kontakt med ytterligare personer som kunde berätta om slängpolskan, bl.a i Dunker, Länna och Barva. Personer som han besökte under 50-talet och början på 60-talet.

Henry valde att lägga undan dessa anteckningar. Det var inte förrän i början av 70-talet som han tyckte det var dags att plocka fram anteckningarna för att återuppväcka den sörmländska slängpolskan. Jag frågade Henry vid ett tillfälle varför det dröjde så länge innan han valde att plocka fram materialet. Han svarade att det berodde på att det inte

hade funnits musik att dansa till. I slutet av 60-talet började bl.a. Göran Karlholm att leda polskekurser runt om i landet, något som var helt nytt för oss folkdansare. Karlholm hade tecknat upp en slängpolska i Södermanland efter spelmanen Erik Lindell. Musiken till Lindells slängpolska spelades i ett snabbt tempo och med en något staccatoliknande karaktär. Detta var ett slängpolskespel som lät helt annorlunda än det Henry hade hört hemma hos Oskar Karlsson, och som inte lämpade sig att gå till. Lindells slängpolska bestod av medsols omdansning på fläck med "östgötasteg".

Under 70-talets början började de unga folkmusikerna att söka efter äldre sätt att spela bl.a. slängpolskor. I och med att slängpolskespelet utvecklades mot en mera jämnt markerad polska så fungerade det inte längre att dansa Lindells slängpolska. Henry valde då att på sina kurser lära ut omdansningen med dubbelsteg på andra taktdelen. När sedan några av oss, som varit mycket i Norge och sett norsk pardans, ledsnade på att bara dansa om och började improvisera promenaddelar så ansåg Henry tiden mogen att plocka fram sina gamla anteckningar, och hösten -74 samlade Henry med hustru Iréne 4 andra par för att

under ett år arbeta med sina anteckningar, och minnen, om slängpolska. Jag var en av dem som fick förmånen, att tillsammans med Eva Liljedahl, få delta i detta arbete. I det arbetet så var bl.a. anteckningarna från hans möte med Oskar och Lars Karlsson en viktig del och Oskars sätt, som framgick av Henrys anteckningar, att dansa slängpolska kom att påverka mig och mitt slängpolskedansande.

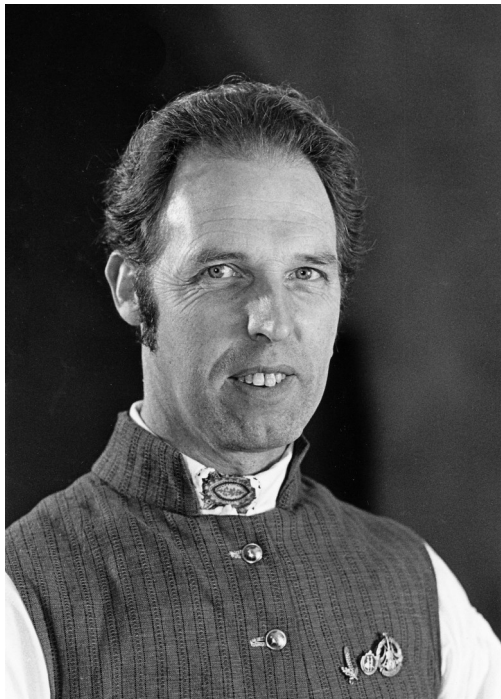
Vi kan se att Oskar Karlsson är en länk mellan en gammal och en nyare danstradition. I hans tradition finns de äldre danserna långdans, fyrtur och slängpolska och 1800-talets nymodigheter vals, schottis, polka och polkett. Vi kan också se Henrys möte med bröderna Karlsson som startpunkten för Henrys sökande efter svaren på de frågor som mötet väckt, ett sökande som ledde till fördjupade kunskaper om äldre tiders dansande i Södermanland och Sverige. Kunskaper som Henry brann för att förmedla till oss andra genom kurser, seminarier, böcker och genom sitt arbete på Arkivet för folklig dans.

Källor:

Henry Sjöbergs anteckningar från mötena med Oskar och Lars Karlsson augusti 1952 och augusti 1958

Till minne av Evert Lindberg

Evert Lindberg, en av Sörmlands främsta spelmän, har lagt ner stråken efter att ha tjänat den Sörmländska folkmusiken i 73 år.

Evert var 16 år när han tog ner sin morfars fiol från väggen, då han tyckte den var värd ett försök.

År 1956 flyttade Evert till Nyköping, där han tog kontakt med den kände riksspelmannen Spel-Arvid Karlsson och av honom fick han sin folkmusikaliska fostran. Tillsammans med Spel-Arvid började Evert spela åt Folkdanslaget på Nyköpingshus, en syssla han sedan hade i 60 år, vilket säkert är ett rekord i sammanhanget.

Otaliga är de spelningar som Evert varit ledare för på bröllop, begravningar, dans, folkdans, kyrkprogram, spelmansstämmor både i Sverige och utomlands. Evert brukade tala om en spelning i Nidarosdomen i Trondheim som en höjdpunkt.

Särskilt bör nämnas vänskapen med folkmusikgruppen Rahwamuusikaansambel och dess ledare Sirje Merioja från Ülenurme, Tartu, Estland. När Sirje kom hem till Evert fick fiol och dragspel tala och därmed var språkförbistringen överbryggad.

Everts storhet, var utöver fiolen, hans ledarskap. Att hålla ihop ett stort spelmanslag som Nyköpingshus spelmansgille, med spelmän av skiftande kunskap, kräver sin ledare. Flera inspelningar har Spelmansgillet genom-

fört under Everts ledarskap. Även Everts fru Gertrud har under alla år gjort en stor insats på många plan för spelmansgillet.

För sin stora kulturella gärning har Evert mottagit Nyköpings kommuns kulturstipendium och Södermanlands Spelmansförbunds guldmärke.

Jag brukar ofta tänka på hur roligt det varit på alla spelningar med Evert, som midsommaraftnar vid Nyköpingshus – Tunaberg – Björnlunda. Kvällarna avslutades i familjen Lindbergs sommarstuga med trevlig samvaro och ”buskspel” långt in på natten.

En medlem av gillet sade spontant när jag berättade om att Evert gått bort, *han var lika stor som Spel-Arvid*, en bra sammanfattning av Everts musikaliska gärning. Tystnaden och tomrummet efter Evert är stort! Våra tankar går till Everts familj.

Mats Hedblom
Ordförande
Nyköpingshus spelmansgille

Skyrtorparn, ljudande exempel

1

2

3

01_Hambo, egen komposition.

02_Vals (variant spelas av Lindblomsselever) samt berättelse om julkalas, glögg och spelmän.

03_Tal om bra liar.

04_Vals, även spelad av Fredrik Boström, Dunker (Leffler 97). Jänta å jag som vals

4

5

05_Sörmlandsmarschen. Den kanske vanligaste marschen bland sörmländska spelmän var nog Södermanlands Regementes Marsch. Så här spelades den av Skyrtorparn.

Du som inte har möjlighet att läsa QR-koderna kan besöka hemsidan, där finns vanliga länkar.

http://www.samlingarna.sormlandsspel.se/?page_id=1236

Mitt intåg i den svenska folkmusiken

När jag var barn låg i en garderob i vår lägenhet på Sörgårdsgatan i Strängnäs min pappas fiol. Han hade i sin ungdom varit en duktig violinist, men av olika anledningar slutat spela. Jag var så nyfiken på den, och när jag började i fjärde klass plockades den fram och gjordes i ordning och jag började ta lektioner för musiksergeanten Gösta Possnert som drev Strängnäs Frivilliga Musikundervisning. Efter några år fick vi i läxa låtar ur Gehrman's förlags tre häften med svenska låtar. Pliktskyldigt lärde vi oss Gärdebylåten och några polskor och valser. Sista året i gymnasiet blev jag kamrat med Hans Lund som liksom jag spelade i Strängnäs Ungdomsorkester. På lördagskvällarna träffades vi, tog en grogg på brännvin och sockerdricka och så kom fiolerna fram och så blev det låtar ur Gehrman'shäften. Hans hade på sätt och vis påbrå från folkmusiken. På sin mammas sida är han släkt med Karl Gustaf Sjögren, som det finns låtar efter i Lefflers samling "Folkmusik från Norra Södermanland".

1963 började jag läsa i Uppsala, och 1965 stötte jag av en slump ihop med Köpingsflickan Brita Granberg. Hon spelade fiol och altfiol precis som jag och det blev vi två. 1970 var hon kurskamrat med Kalle Almlöf från Malung, och när han fick höra att både hon och jag spelade fiol men att det inte blev så mycket spelande eftersom vi hade små barn sade han, "fioler ska inte hänga på väggen, de ska spelas på", och så lockade han med oss i ett spelgäng med kamrater från Dalarna. Sedan var vi fast. När vi 1975 hade flyttat till Norrköping kom vi efter något år in i den östgötska folkmusikrörelsen. Många var då studenter som hade lockats av folkmusiken, och vi hamnade snart på ledande positioner i spelmansförbundet; vi ansågs som erfarna spelmän, inte minst eftersom vi hade spelat med Kalle. Via den östgötska musiken upptäckte jag den sörmländska, inte minst slängpolskorna.

Förutom den västerdalska, östgötska och sörmländska musiken har jag också gjort ett kliv in i skatten av låtar från Roslagen. Något år efter att Ceylon Wallin hade avlidit fick jag kontakt med hans bror Henry, och vi fann varandra. Nu fick han spela låtarna på det sätt som passade hans personlighet och hans instrument fiolen och med mig som "bakblåsare". Av olika anledningarna orkar jag inte längre hålla igång all musik som jag har sysslat med genom åren, men folkmusiken både den östgötska och sörmländska den kommer fram då jag får fiolen under hakan.

Kurt Ehlert, Norrköping

Recension: Sörmländska bröllopsmarscher på sörmländska kyrkorglar

På denna skiva medverkar organisterna Bengt Fridén, Nyköping, Maria Helmér, Eskilstuna, Torvald Johansson, Strängnäs och Siri Leonardz, Mellösa. Några låtar spelas på fiol av riksspelmannen Christina Frohm.

Sexton folkliga bröllopsmarscher arrangerade för orgel, har spelats in i sex olika kyrkor. Fem av låtarna spelas även på fiol, sammantaget innehåller skivan således tjugoen spår. I flertalet av låtarna är det organisterna själva som arrangerat. Arangemangen speglar olika stilar, av äldre och nyare slag, liksom själva framförandet. Orglarna är också av olika ålder, från mitten av 1800-talet till nästan nya orgelbyggen.

En hel skiva med bröllopsmarscher solo skulle kunna bli ganska enahanda, men så är inte fallet här. Musikerna har utnyttjat kyrkorglarnas hela – eller ska man säga alla – "register" och gör dessa inspelningar till mycket spännande musikupplevelser. De fem låtar som också framförs på fiol, visar var de två instrumenten skiljer sig från varandra; låtarnas folkmusikaliska "ursprung" blir tydligt men även vad låten kan bli i en något annan kappa.

Bakom denna skiva står Sörmlands spelmansförbund tillsammans med Sensus. På spelmansförbundets hemsida, se nedan, finns samtliga låtar för avlyssning och med noter, samt videoinslag från miljöerna. Skivan är en ovanlig och förnämlig produktion som jag hoppas kommer att glädja många lyssnare. Att det dessutom finns en nätutgåva gör den än mer tillgänglig för den hugade. Lyssna och njut!

Bengt Wittgren

Info: <http://sormlandsspel.se/>

Recensionen var först publicerad i Hembygden (nr 4:2015)

Bilder från årsmötet 2016,

Robert Persson, Patrik Andersson och Cristina Frohm spelar en låt från nya CD:n

Årets stipendiater Adam Bülow och Joar Linander uppvaktas med blommor, foto Patrik Andersson

Årets stipendiater Adam Bülow och Joar Linander spelade två låtar på mötet, foto Patrik Andersson

Mötessekreterare Kerstin Lanbeck Vallén och mötesordförande Anna-Lena Bergström, foto Ulf Lundgren